

Prethodno priopćenje

UDK 398.2 Gorski kotar/Fužine (497.5)“19“

Primljeno 2015-08-14

Prihvaćeno za tisak 2015-09-12

FUŽINÂRSKE ŠTÔRIJE OKOL OGNJÎŠČA

Prilog istraživanju goranske predaje

Zlata Bujan-Kovačević, Samobor

Sažetak

U fužinarskom kajkavskom kraju danas su gotovo nestali informatori o domaćem govoru i usmenoj predaji. Autorica citira posljednje, pretežito kajkavske, iskaze o načinu predaje uz ognjišta i njenom sadržaju o nevidljivim i vidljivim 'bićima', i to od kazivača Ivana Blaževića, rođ. 1908., Juste Maksan, rođ.1892., te Frana Bujana, rođ.1904. - koje je snimila pred 40-ak godina. Sadržaj priča jesu 'coprnice' (vještice), 'malik', 'vukodlačići', 'vile' i druga bića - uz istinska zbivanja o goranskim hajducima i njihovim jatcima. Dokumentirani etnološki podaci o pranju podova vezanom uz bajku o vukodlačićima i o otklanjanju novorođene djece - "suvišnih gladnih usta", kao paralelnom zbivanju velikog iseljavanja u Ameriku, uzrokovanog padom prometa na cesti Karolini poslije izgradnje pruge Karlovac-Rijeka - ovdje se objavljuju prvi put.

Ključne riječi: ognjište; 'coprnice', 'malik', vile, 'kvatri'; 'žuljenje' (ribanje poda); mrtvo-rođena djeca; harambaša Vicko Janić iz Like, Bujani - jataci; "čuvanje" (bdjenje uz mrtvog)

Kako so to pravili naši stari??? Kako su i što pričali? (Eh, gdje mi je bila pamet prije četrdeset godina da nisam zabilježila tonske zapise svih onih koji su mi imali što reći!) Među ono malo sačuvanih, s prvih amaterskih kasetofona, ostale su mi tek dva vrijedna zapisa Ivana Blaževića "Könzula", rođ. 1908. i Justine Maksan r. Mihaljević, "tete Jušte Valine", rođ. 1892., oboje iz Fužina, a potom i od Frana Bujana, rođ. 1904. iz zaselaka Slime/Slavica, iz kojih je moguće rekonstruirati ponešto o predaji o vidljivim i nevidljivim bićima fužinarskog kraja, čemu je posvećen ovaj zapis. Tek sad uviđam koliko se blago krije u njihovim kazivanjima, dijelom u dragocjenim tragovima, dijelom u potpunim pričama, a osobito u načinu na koji se prenosila usmena predaja pred stotinu godina u ovim autentičnim izvještajima posljednjih govornika na domaćem govoru u kojima su

se čuli, osim leksika i starih oblika, čak još i tragovi stare kajkavske vokalizacije, osobito s otvorenim **a** i zatvorenim **e**.

Kao televizijska redateljica pripremala sam sedamdesetih godina prošlog stoljeća dokumentarnu emisiju "Gorani vam govore" iz koje koristim iskaz Konzulov, dan novinarki Jeleni Lovretić, pri čem se služio i standardom i obiljem domaćih riječi kao priliku da nas uvede u atmosferu u kojoj su se nekad slušale *štôrije*. Danas se starih priča više nitko ne sjeća, pa je i ovo moje bilježenje ostatak ostataka. Konzulova priča o vještici - *côprnici* zbog manjkavosti revidirana je na domaći govor, a priče tete Jušte, s kojom sam osobno razgovarala *po domače* dane su upravo kako ih je govorila. Fran Bujan je čakavac, ali on se služio standardom, pa ću ga samo prepričati.

U svome djetinjstvu, dakle poslije I. svjetskog rata, Konzul je zalazio u susjedovu kuću u kojoj se pridavalo puno pažnje riječi, vidljivo po popodnevnim i večernjim okupljanjima uz *ognjišče kê se je prâvilo*. "Hodili smo po zimi kat ni bilu tûliko dĕla na dijĕhte (bit će od njemačkog: *dichten*, pripovijedati) - slikovito nam dočarava Konzul – *danas jĕnimu, jûtri drugimu. I to na stara ognjišča. Tĕn je na jeni strani više dimilo, leh bilu teplu i tako je to trajalo do pôl noći. Svetla ni bilu, leh nikakôvi ljûći. To gori, to so bile treske pod kojima so oni jen drugiga glĕdali. Ognjišča so bila povišena za jeno pol metra, na kraj vĕže ili kûhinje, okolo naokolo so bile klupice [domaćim govorom bi trebalo biti: *klôpice* – op. a.]. To je dimilo ko vrak, a va sredini so vîsile jĕne vĕlike lânca. To so zvali komôstre. A u velikom kotlu (va vĕlikimu kôtli), tu se kûhau krumpir (*kròmpir*), koromâda i palĕnta krompirîca. A ono za gnjavit krompirîco se zvalo brkljača. To je bilo (bilu) drvĕno, to so napravili od žûpnika, kat je po Božiči otpâlo to božje drfce, ono je imĕlo jeno šest rokiči, onda se to očistilo i râbilo za krompirîco gnjest. Gore je bila napa, dîmljaka ni bilo (bilu), a na vrh krôva je bila vîdelica, ko jedan maleni prozor (jena mahana ponĕštrica), koji se svako jutro otvoril prije nego se vatra naložila (oprûu prije leh se vatra naložila). Dîmljaka ni bilu. Mi smo dolazili kao djeca (prihâjali ko dičîna), a tu je dolazio, bogami, nadziratelj pruge, jer je tu najvolio sjedit i tu pušit i onda stare priče pričat. A z jĕne nas je strane grijâlo, a z druge nas je zĕblo. Onda smo se okrĕčali. Sve jen oko drugiga. Kad je to zadimilo, vrâta so bile širon oprĕte. [Bilo je u kućama još peći osim ognjišta, op. a.] A kat so i peći počĕle gorit – jena z ove strane, druga z ove. Nalâgalo se s onim brûkljama (unimi brûkljami), cĕpanice od 75 centimetara, a dim se motao ovako, pod tu napu. A ni bilo po zimi baš drva za tolike peći. Pa kad je prekopnica došla, ili kad ni bilo (bilu) drf, posĕklo se dve brĕze, okresalo i konj jih je dovûko pred vrata, jedan (jen) je zašvenkau da bi konj brezu povuko nutra (nôter), kad se je okrĕnila, konj je prôšo vĕn, onda se ta breza samo podgurâvala. Ni se pîlilo, ona je zgorĕla tako. A breza ima tako jaku kaloriju, osobito njezina kora, od nje su se one baklje pravile. To je dimilo ko strĕla božja.*

Dim se motau pod tu napu i po tri dima iz tri peči se znalo vrtit. A tu se i kûhalo, večera; koja bâba bi si jâjca stâvila va lončić, pa i druga pa so bižâle u sobu (va kâmáro), a mi ostali pričat. A i crna kava se kuhala, ma ne od Divke, nego prava s cikorijom Franck”.

Na pitanje novinarke kakve su se priče pričale Konzul odgovara da se govorilo o nekim starim bogovima, o kresniku, maliku, i o *côprnicama*. Malika, patuljastog stvora, svi spominju, jer je dobroćudan, čuva šumu i redovito s njenog ruba upozorava ljude kad je vrijeme za sjetvu, košnju, ili ubiranje plodova vičući: - *Dêlajte ljudi, srêčna ûra grê!* Malika je navodno imao svaki veći posjednik ili bogataš da mu čuva posjed. Tako je maleni vračić *va črljênimu kapòtiči* čuvao pilanu u Vratima gazdi Minacku (početkom 20. st.), a Luki Tomcu, pivaru i prevozniku (sredinom 19.st.) u centru Fužina navodno je kovao zlatnike noću na tavanu. Komentar Konzulov: “Je, ne samo da je dobio novac za drvenu građu, već da je dobio i za prijevoz dnevno samo *fjorin* po kočijašu, a imao ih je valjda stotinu, to bi bio utržak od čistih 100 forinti na dan. Nije on ni trebao malika, imao je on još i brodove u Kraljevici i izvezio jarbole i grede koje su zvali *bordunâli!*” Šire rasprostranjena legenda kaže da je u Tomčevoj kući iza svake večere sluškinja nosila mrvice sa stola pred tavanska vrata, da njihov malik ne bi ogladnio.

Konzulova priča o *coprnic*:

Kovač je imeu dva šegrta. Obadva so skup jeli i spâli, zajedno dêlali. No jen je biu vavek mršaf, drugi je biu debel. Pa ga je ta debel pita: - Kako to, zajeno dêlamo i jêmo, a ti si vavek mršaf, a ja sen debel? – E, veli, da si ti na mojimu mêsti! Ja sakiga pêtka moran svojo gazdarico nosit na Klek, ta ti je côprnica. – Ni mogòče! – Je! Govori drugi njêmu: - Ja čo petek spat na tvojimu mêsti, a ti češ pojt na moje, pa čmo vîdit kako se to dogâja. Kat je prišo petek, ona je prišla na staro mêsto, nà njêga hitila konjsko oglavo i on se načîniu va kônja. Ona je na njega zajâšila i rêkla: - Saki korak tristo mîlj! Čason so bili tan, Klek je negde kraj Ogulina! Ona je kônja zavêzala i pròšla tan ke so se več te coprnice sjatile. To velika vatra gori, vrazi igràjo, a coprnice kolo plêšejo. On je glêdau ako će z nogon moč to oglavo hitit z sebe dûli. Kat je vîdiu da će to moč načînit i kat se baba vrnila nazat, on je z nôgon hitiu oglavo i bâbi natâkniu na glâvo. I bâba je postâla kobîla. On je nà njò zajâhau, pa so do zore prišli k jênimu kovâči koj je kobîlo potkovau na se četire nôge. Kat so prišli doma, baba bolna danas, baba bolna jûtri. Oni rade, niko niš ne govori. Kat je gazda otsòkriu ta njen krpâtur, vidiu je da je baba potkovâna. Vêli: - Bogati, ti si ta coprnica! Niš, leh š njôn va veliko bâčvo, na kôla, polîli petrôlimon, na jêno brdo, zapâlili, i vrak je zgoriu!

Za razliku od ove Gorskim kotarom rasprostranjene priče o majstorici – *coprnic*, priča tete Jušte sasvim je lokalnog karaktera: *Joj, puno so to znali prâvit o tih vukodlaki, joj mêni, kad so šli tobòže na štacijôn, pa o polnòci kat je cuk z Rêke*

*prišo, to je vâvik bilo vîdit vukodlaka il kakôvo coprnicu; pa in je kaj zacòprala, ili so kâj zgubili, ili so kaj v Reki pozâbili, onda je to ta coprnicu bila. Ako nîso tu kônji môgli potêgnit, onda je tu va ti hiši coprnicu i coprnicu. Je, je! Prâvila je ûno, moja mâjka (baka, op.p), mi smo bile ûnako sve skupa, morda jeno desêtak unako, kako se reče, jena drugi do ûha okol te majke. Zvali so jo Peščunîca (koštica), a zvala se Frânka. Pa je bila pravila da so šle po drf jedamput, tan ča nikan, četîre, ona i još tri žênske. I onda kat so šle nazat – a jeno da so računâli da je coprnicu, a tobòže niso vêrovali - a da so tako na jenimu mêsti da te počînit z brimênimi uz pôt, a ta da je valje zaspâla i usta je imêla oprta. I z nje je zletêla jena vêlika mùha. A one da niso to tako abadîrale, leh da te jo zbudit. Pa da zovejo njo: - Stani se! Stani se, grêmo! - aš da je ona ko drvo. A onda da jena govori: - Šte vîdit da je to ta coprnicu. I za jeden čas ta muha je priletêla, i sat, ona je imela oprte usta, i ona se je strêsla i prišla nâ se. I onda da je počêla jôkat da ona sama ne zna da je coprnicu. E, vidi mâlo! [udomačena fraza prema talijanskom: *Guarda un po!*]*

Čak i u doba mojih dolazaka na praznike sredinom 20. stoljeća bilo je u fužinarskom kraju navodnih coprnica. Ni tada nije bila rijetkost proglasiti mjesnu coprnicu, ako je samo imala kakvu manu vida, razrokost, zrikavost ili slično. U to su doba majke svojoj djeci savjetovale da na prolazu pored kuće neke Johane na Fužini, očito zadnje razgllašene coprnice, obvezno u džepiću stegnu palac u *štrfić* protiv uroka žene koja je vrlo često buljila u prolaznike sa svog prozora. Miljenko Pavešić, rođ. 1926., tvrdi da je njegova baka Margareta Pavičićka r. Petrović, rođ. 1869., i sama *coprara*, stavljajući raznobojne vunice na kvaku njegovih kućnih vrata, ne bi li on kao dijete prestao napredovati, ne bi li njihova krava ostala bez mlijeka, jer nije voljela ni svoju snahu, ni njega, svog unuka. Ta ista Margareta sebe i svoju kuću branila je od uroka tako da se, odlazeći nedjeljom od kuće na misu, nakon desetak koraka okrenula prema kući i useknula nos u podsuknju mrmljajući nešto nepoznato.

U predaji fužinarske župe osim coprnica i *malika* pojavljuju se još i *patûljki*, koji žive ispod svake gljive, a vile, za razliku od međimurskih ljepotica, vila koje u maglenoj livadi na svojoj prebijeloj postelji češljaju svoje duge vlasi i mame mladiće ne bi li ih oženili, a imaju *noge purêče*, u našem kraju nisu opisivane ni kao lijepa ni kao dobra bića. Dok su u susjednom Liču kazivane čak kao kljaste, ćopave, čak štoviše, neka je imala jednu nogu s konjskim kopitom, u Vratima nije prikazan njihov izgled, ali su po predaji zasigurno “bile krive” što je sin Josipa Jovanovića, brat Andreta Cara, mali Franjo rođ. 1894. nađen smrznut 1. siječnja 1898. oko kilometar daleko od sela, u gori, u Kraljevu jarku, pored Viljaka, brda znakovitog vilinskog imena. Što bi vile drugo, nego se ovdje s njim poigrale pa ga ostavile? U velikoj mećavi dijete je nestalo iz kuće i našli su ga tek mnogo dana kasnije. Današnji stanovnici znaju komentirati da je to najvjerojatnije učinio net-

ko iz osvete, ali na to se nadovezuje još jedna mogućnost: poslije izgradnje pruge od Karlovca do Rijeke (godine 1873.-6.) i gubitka egzistencijalnih izvora zarade uz cestu Karolinu kojom se do tada odvijao promet, krajem 19. stoljeća, osim jakog iseljavanja u Ameriku, uvelike je porastao broj navodno "mrtvorodne" djece. Ovo je dokazivo prema knjigama umrlih (do sad neobjavljeno) i moglo bi se navesti kao kruti običaj odstranjivanja djece, pa su možda i Carovi s nekog razloga sami odnijeli dijete u šumu. Jedna gladna usta manje. Poznato je da je u to doba neka majka u selu pored Delnica gledajući ujutro u krevetu među mnoštvom djece u jedno oboljelo dijete izustila: - *Ke še nisi gmru?* I u obitelji samog kazivača Konzula njegova je majka Barbara, rođ. 1873. a udata 1899., prema njegovim riječima, dok mu je otac bio u Americi, uspavala troje svoje djece jakim čajem od maka, a on sam ostao je živ zahvaljujući fužinarskoj babici koja je zaprijetila da će je "tužiti žandaru" ne bude li četvrto po redu dijete ostavila živim.

Osim *coprnica*, *patuljaka* i *vila* spominju se još i ogroman *zelêni čôvik*, *kùdlaki*, *kvâtri* nepoznata lika, *črni kavran*, *mêh* i *črni ljudi prez glâv*, tj. bezglavi crnoobučeni ljudi u crnoj kočiji, koji ponekad umjesto glava imaju *kušine* (jastuke). Očito da su nakon pogibije zrinskofrankopanske njihovi podanici u snoviđenjima umjesto pravih kočija koje su s Trsata tu znale prolaziti na svome putu za Ozalj, čak i noćiti u Fužinama, viđali noćne utvare, kako iz maglovitih dražica u sutonu jure cestom upropanj. *Zelêni čôvik*, golem i s golemim šeširovom urešenim travama, možda polnoćnjak, možda zeleni Jure, hoda u velikom dugom kaputu i pojavljuje se iznenada u noći na vratima, u svakom slučaju djeca ga se plaše. (Možda je to baš neidentificirani *kresnik*, kojega spominje Konzul?)

Sve potankosti o čudesnim bićima, nažalost, nisam pronašla, no znam da su *kvâtri* opasni, kako reče i sama teta Jušta: - *A kvâtri? Ne hodi o kvatrih, osobito onih božičnih po vene!* Tako se njima plaše djeca da ne bi predugo zimi ostala navečer vani, jer kvatri, osim zaboravljena rublja, i djecu krađu. Pa doista kvatre-no promjenjivo vrijeme moglo bi im ukrasti zdravlje. Govore neki i da su Carevo dijete umjesto vila ukrali baš *kvatri*.

Dalje govori Jušta: *Jedâmput da so šli s tânac nâvrh Jâme dečki i divôjke na Fužino doma z Vrât i to da je na vrh Jame nikâkof veliki mêh biu. Pa se počeu turat.....a oni muški da so počêli Boga kljêt, i da se vrtiu i da ga je nestâlo. I onda da so zaključili da je to, bogzna, jen čôvik da je jaku jaku loš, porêden, i da je va tin mehi (zâprt)...*

A jedâmput da so tako čûli: - Joj, ne znan kan bin ga stâviu, kan bin ga staviu? A da jeden izmed tih dečki veli: - A kaj biš to staviu? - A mejaš, sen ga biu zêu, pa ne znan kan bin ga klâu sada? I da so vîdili kako čôvik nôsi, a mrtaf, nikâkof košič, da kan bi klau ta mejaš (kamen međaš).

- *Je, je! A tako ti je biu pilar, tu zdôlaj je bila pilana, pa bimo bile šle po žâganje,*

aš se je z žaganjon žúlila hiša (ribali se drveni podovi u kući). Kê, kat je kefa zišla pôle! Leh bi se vôda steplila, pa slame stâvit va vodo da malo požûti, pa onda mêlte kaj se ke koja hiša zrûšila, une melte nàtuč... Pa lipu kleknit, pa prolit te vode i ton slamon zipírat, pa zmočit slamo, pa melte nažbúkat, pa glodat s tèn. Znaš kaj je žaganje? - Piljevina! - Pa s tin žaganjon onda pobrisat, pa još jedâmput, pa kat si finila požûlit kâmaro i obrisat, onda to pomest i s drugin čistin još to obrisat.

Pa bi nas bili na žâgo slali po nôči ko bi tan finili pilit, a un na pilani bi rêko: - Znaš, prišli so vrazi pa so mi dešpetíli nočas, znaš, takovi mähani, ko nikakôve strâšila, mali vukodlaki.

Tu je biu, nastavlja teta Jušta, ti to ne znaš, morâli smo projt kros to, ke je šo kûs, to so rekli vôz. Pa je un reko: - Pun voz je biu tih vrazi tu, a kaj sen têu? A mi bimo ga još pitali da kakovi so bili. - Pa túliko veliki, kat so prišli imeli so jezike splâzene, črljêne, pa so imeli rogi, pa se se va me cerili, a uni jeziki so in prišli do pasa vêliki, a zòbi so in bili dôtut (pokazuje do prsa!). A onda je treba bilu pojt po škalicah dûli žaganja nabrat pod voz, a on bi reko: - Pâzi, neka te zgrâbi, ne bon ja za te odgovârau!

Opis malih ljudi koji sjede u pilani na vozu, kojim su plašili djecu, dobiven od tete Jušte veoma je sličan *domácima* u ilustracijama djela I. B. Mažuranić: pedalj veliki, brade do lakta, crveni isplaženi jezici, zubi također dugački do prsa, izvode grimase svih vrsta, živahni, cere se i plaše, po svoj prilici imaju istu provenijenciju iz primorskih krajeva o kojima je Brlička još kao Mažuranićeva kći čula.

I na kraju, da dodam gotovo nevjerojatnu slagalicu o jednoj u fragmentima sačuvanoj legendi o hajducima, kojima su moji pređi prisiljeni biti jatacima, a koju sam pukim slučajem sastavila od rečenica ispričanih u sedam kuća, od kojih se malo po malo sklopio cjelokupni izvještaj. Koliko je u njima istine, koliko legende, dok se ne pronađu stvarni dokumenti, baš i nije izvjesno. Teško da će se to ikad ustanoviti, jer su Fužinanci svu arhivu svog kaštelanata spalili godine 1848. nakon Jelačićeva proglasa, u želji da svoje kmetske obveze ponište. Hajdučka priča dogodila se izgleda netom prije tog važnog povijesnog događaja. Prvi, obiteljski dio, ispričao mi je Fran Bujan. Dostojan je filmskog scenarija: Jedne mećavne zimske noći u kući usred šume u zaselku Slavica, u kome su koncem 18. stoljeća Bujani iz Praputnjaka prisilno, po kazni, naseljeni na cesti Karolini, širom se otvaraju vrata pa sa snijegom i vjetrom u kuću banu hajdučki vođa Vicko Janić, Ličanin, i njegova družina, sve same ljudeskare i ispune ionako pretrpanu zadružnu vežu u kojoj su svi ukućani jedne zadruge uz ognjište. U obitelji zavlada strava. Hajduci skinu *komôstre*, bace ih u vatru, lanci se zabijeje i oni ih izvade kliještima. Vicko reče: - *Vidi ove lance, njima ću domácina na njegovu trinogu svezati, ne budete li nas krili, pomagali i šutjeli o nama zauvijek!* Tako, umjesto da čuvaju cestu od hajduka, zbog čega su bili naseljeni, čak i dobili oružje

i municiju, moji pređi štite ih, neki čak s njima i trguju preprodajući ukradene konje. Još se jedan hajdučki trag pojavio u mojoj obitelji: u obitelj, u koju se udala jedna bujanska unuka, saznajem kasnije, imenom Petrina Bujan, udata Petrović, rođ. 1856., donijet je običaj da se uvečer moli još jedan očenaš za dušu istog tog Vicka Janića, jer je bujansku obitelj spasio u doba gladi, kad se pojavila za sušnih godina.

A kako su stradali hajduci? E, moje saznanje nastaje od odlomaka kako slijeđe: Prvi dio priče nisam čula u obitelji već u svojoj svojti: Fužinski kaštelanat imao je svoj sud, na sudu su ulovljeni hajduci osuđeni, stavljeni na kola s volovskom zapregom i odvezeni na vrh brda Plase i živi bačeni u jamu. Duboka je jama doista postojala, ali godinama je zatrpavana kamenjem da u nju ne upadne blago ili njihov čoban, pa je na Plasi iznad goranskog Ličkog polja ostao samo toponim Hajdučka jama.

Tek mnogo kasnije saznajem za ovaj slijed događanja i to svaki odlomak iz druge kuće. Prvo, jedna je žena u ranu zoru ispod same jezgre mjesta Fužine napasala svoju kravu, pa primijetila da se oko trgovčeve kuće motaju neznanci i to javila u kaštelanat. Odmah je organizirana ranije dobro pripremana potjera, jer su hajduci upravo u to vrijeme bili orobili gostioničara (ili dilihansu) na Jelenju. I tako, podosta daleko, južno, u driveničkoj šumi potjera je sustigla hajduke i ulovila ih. Drugo, jedan je hajduk pobjegao sa svojim konjem prema sjeveru, pa se vjerovatno spasio, a još kažu, uzvikivao je jašući: - *Evo tebe, Jure Kukavica, tebe čeka zelena gorica!* Treće, dok su čekali suđenje, majka jednog hajduka iz Like stigla je pod zgradu kaštelanata u centru Fužina u kojoj je bio i zatvor, pa pod prozorom plakala i zapomagala ovako: - *Jesam li ti rekla, sine, ne idi, izići će na zlo, kruh nije uzašo!* I zadnja, ne manje zanimljiva priča koja se pronosi među potomcima mojih pradjedova: da je zadnje blago, valjda upravo opljačkano na Jelenju, za koje su kao i uvijek moji stari morali odgovarati, možda još uvijek zakopano negdje u blizini pradjedovske kuće, jer ga hajduci nisu bili stigli podijeliti? Nikad se nije pronašlo, nitko se nije obogatio. Ili se Jure Kukavica tajno vratio po njega?

I još nešto jako slikovito. Bila bi šteta da se posvema izgubi gotovo nestala dugo prepričavana *štorijica* o Fužincima i mještanima iz goranskog mjesta Lič, između kojih su često izbijale svađe i tučnjave, osobito oko fužinarskog udvaranja ličkim djevojkama. *Ličani*, kako ih mi zovemo, tamošnji su štokavci ikavci (fužinska općina ima dakle sva tri govora hrvatskog jezika), čiji je dugogodišnji župnik crkve svetog Jurja, Matija "Mate" Brušija, u drugoj polovici 19. stoljeća u svojoj propovijedi navodno ovako ukorio svoje vjernike: *Kad me Bog bude pozval k sebi na račun, ja ću se od straha sakrit, al to neće potrajat, zvat će me on: Brušija, Brušija, što si učinija? Morat ću pred njega i reć mu: Evo Bože, jarce si mi dal, jarce ti i vraćan!* A podosta vremena iza toga, negdje za učiteljevanja gospodina Bačića,

početkom 20. stoljeća, župljanin župe svetog Antona Padovanskog u Fužinama, stanovnik mjesta Vrata, šjor Pjerin Hajdin, a s njim i taj službujući učitelj, ljubitelji čašice, ne bi li užili koju besplatnu rakijicu, otputiše se u Lič na neke karmine. Na karminama u nas uvijek je ustvari veselo, i za mladež koja dolazi na *čuvanje* pa noću oko mrtvaca igra najrazličitije igre (jednom su propali u podrum, zajedno s kućnim odrom) i za starije koji hvataju priliku da se pošteno porazgovaraju. Kad su naši rakijaši već dobrono potegnuli i svima izrazili suosjećanje, kad se razgovor raspleo, kad su počela i dobacivanja, domaćini im predlože da i oni kažu koju riječ. Nakon skanjivanja, znajući kako je sa zapaljivim ličanskim župljanima lako zapodjeti prijepor, oni iznude obećanje da se Ličani neće uvrijediti. I tada im šjor Hajdin slikovito opiše još jednom najznačajniju Brušijinu propovijed o kvaliteti njegove pastve. Dakako da su se domaćini iz Liča dobrono razljutili i navalili na dvojicu koji pak krenuše u bijeg, sve prema svome mjestu, nekih pet, šest kilometara, i to tolikom brzinom "*da so jin ôrganca va žêpi svîrala*" (usna harmonika zaspivala je im je u džepu od vjetra pri trčanju), a ovako su jedan drugome, tokom uspješnog bijega dovikivali: - OVO (još tamo u Liču) *BI TE* (pod fužinarskim mostom) *UBĪLO!* (na Jami, tj. na ulazu u njihovo mjesto Vrata). Sve, k'o u filmu!

FUŽINÂRSKE ŠTÔRIJE OKOL OGNJÎŠČA (FUŽINE FIRESIDE STORIES)
(contribution to the research of oral tradition in Gorski kotar)

By Zlata Bujan Kovačević, Samobor

Summary

In present times informants on the vernacular and oral tradition have almost completely disappeared from the Fužine Kajkavian area. The author quotes the last, mostly Kajkavian-based accounts on the manner in which oral tradition fireside stories were handed down, and the tales about invisible and visible "creatures" as told by informants Ivan Blažević, born 1908., Justa Maksan, born 1892., and Fran Bujan, born 1904., - all of which she had recorded some 40 years ago. The stories are about "coprnice" (witches), "malik" (elf), "vukodlačići" (werewolves), "vile" (fairies), and other creatures - alongside with true events about Gorski kotar "hajduks" (outlaws) and their harbourers. Documented ethnological data is given here for the first time on floor scrubbing linked with the werewolf fairy tale, and on eliminating newly born children - "excess mouths to feed", as a parallel occurrence with the mass emigration to America caused by the Karolina road traffic fall following the building of the Karlovac-Rijeka railway.

Key words: fireside; "coprnice", "malik", "vile", "kvatri" (mythological creatures); "žulenje" (floor scrubbing); stillborn children; "harambaša" (senior commander in a hajduk band) Vicko Janić from Lika, Bujani - harbourers; "čuvanje" (wake)